

YUSUF BAKSAN EFENDİOĞLU'NUN GÜNLÜKLERİ VE ONA GÖNDERİLEN MEKTUPLARDAN KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN GÖRDÜKLERİ SÜRGÜN, KATLIAM VE İŞKENCELER

PROF. DR. İSMAİL DOĞAN*

İkinci dünya harbi tarihe Hitler ve Stalin adında iki katilin akıl almaz soykırımları ile geçmiştir. Burada Stalin'in yurtlarından 'hain' suçlamasıyla sürgün ettiği, emrindeki NKVD işkencecilerin sorgularına maruz kalmış, vatanlarını ancak rüyalarında görebilen Karaçay-Malkar Türklerinden bahsedeceğiz.

Günlükleri ve ona mülteci kamplarından gönderilen mektupların sayesinde Karaçay-Malkar Türklerinin ıstırabını öğrendiğimiz Yusuf Baksan Efendioğlu, 1944 yılında Türkiye'ye kaçarak mülteci olarak sığınmış daha sonra Türk vatandaşı olmuş bir Karaçay – Malkar önderi ve aydınıdır.

Kafkasya'da 2 çocuk ve eşiyle birlikte ailesini geride bırakmak zorunda kalan Yusuf Baksan önce Samsun Tekel sigara fabrikasında işe başlamış daha sonra Malatya Tekel sigara fabrikasında çalışmıştır. Daha sonraları kendi günlüklerinden Malatya Sümer kumaş fabrikasına geçtiğini öğreniyoruz. Malatya'da Zehra adında yine başka bir Kafkasyalı ile evlenen Yusuf Baksan kendisi Türkiye'ye geçince arkasını unutmuş biri değildir. Bunu kendisinin yazdığı 1944–1970 yılları arasındaki günlüklerden ve

* Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi ÇTLE Bölümü Başkanı Öğretim Üyesi.

Ancak, kolhoz sistemine karşı başlatılan 1930 İsyânında Karaçay-Malkar Türklerinin uğradığı katliamların büyüklüğü, bu katliam karşısındaki direnişin önemi sebebiyle biz 1930 yılını da önemli dönüm noktalarından saymaktayız.

yine kendisine mülteci kamplarından gönderilmiş mektuplardan anlıyoruz.

Neredeyse her gece rüyalarında Kafkasya'da olan Yusuf Baksan aynı zamanda kendi soydaşları için endişe taşıyan, onların dertleriyle dertlenen bir insandır. Yusuf Baksan'ın günlüklerinde Fethi Tevetoğlu, Ferruh Saner, Göktürk Mehmet Uytun, Hamid Fendoğlu, İlhan Darendelioğlu, Nevruz Yılmaz, Orhan Türkdoğan, Osman Nedim Tuna gibi şahsiyetlerin adresleri, telefon numaraları bulunmakta hatta Osman Nedim Tuna'nın el yazısı ile kendi adresini yazdığını görürüz. Bu Yusuf Baksan'ın Türkiye'de Türkçülük hareketine yabancı kalmadığını da göstermektedir.

Yusuf Baksan'ın günlüklerindeki gurbet hezeyanlarını anlattığı satırlara geçmeden Karaçay-Malkar Türklerinin siyasi tarihleri ve karşılaştıkları eziyetler hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Karaçay-Malkar Türklerinin siyasi tarihlerinde birçok dönüm noktası vardır. Kafkasya'da 16. yüzyılın ortalarında başlayıp giderek hızlanan Rus yayılcılığı karşısında Karaçay - Malkar Türklerinin siyasi tarihleri de diğer Kafkas kavimleriyle birliktelik gösterir. Rus ve Bolşevik yayılcılığına karşı Kuzey Kafkasya'da direnişleri, isyanlar yoluyla başlatan Karaçay-Malkar Türkleri olmuştur. Karaçay-Malkar Türklerinin tarihinde dönüm noktaları olarak, Osmanlı Rus Savaşları, 1828 Hasavka Savaşı, 17 Ekim İhtilali, 1944 Sürgünü, 1957 Affı gibi tarihler gösterilmektedir. Bu tarihler oldukça önemlidir. Ancak, kolhoz sistemine karşı başlatılan 1930 İsyânında Karaçay-Malkar Türklerinin uğradığı katliamların büyüklüğü, bu katliam karşısındaki direnişin önemi sebebiyle biz 1930 yılını da önemli dönüm noktalarından saymaktayız. 1930 isyanı hakkında, isyanı bizzat yaşayan Yusuf Baksan Efendioğlu'na ait olan ve şu anda şahsi arşivimizde bulunan günlüklerden aldığımız yazıyı belge kabul ederek vereceğiz. 1930 sonrası Karaçay-Malkar Türklerinin ikinci büyük katliamı ve sürgünü olan 1944 ile 1957 affıyla sonrasına da bu siyasi tarih bölümünde kısa da olsa değinmek istiyoruz.

1930 Öncesi

16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında başlayıp yaklaşık iki yüzyıl devam edecek olan Osmanlı Rus savaşları, Kafkasya'nın tamamını bu arada Karaçay-Malkar Türklerini de yakından etkilemiştir. 1812 Osmanlı Rus savaşından sonra Rus nüfuz alanında bırakılan Karaçay-Malkarlılar, Rus hâkimiyetini kabul etmeyerek mücadele etmişlerdir. Daha önceki isyanlar gibi 1822'de de Rusya'nın hükmü altında oldukları ilan edilen Karaçaylar yeni bir isyan hareketini başlatırlar. Bu isyan hareketi 1826'ya kadar devam eder. 1826'da Osmanlı'dan yardım isteyen Karaçay-Malkar Türklerine Osmanlılar Anapa Valisi İslam Kırımşamhal'ı vali tayin eder.

1828 Hasavka Savaşı¹ olarak da tarihe geçen isyan, Karaçay-Malkar tarihinde önemli bir mevki işgal eder. 17 Ekim 1828'de Rus General Emanuel komutasındaki güçler, bölgeyi iyi bilen Tengizbiy'in bilgileri doğrultusunda Karaçay'a üç ayrı koldan saldırır. 30 Ekim 1828'de Hasavka geçidine gelen Rus ordusu Karaçaylıların yanlış istihbaratı ve mevzilenmesi sonucunda üstün silah ve asker gücüyle Karaçay'ı teslim alırlar.

1835–1837 yıllarında Ruslara karşı direnişi, 1845'te Kadı Muhammed Hubiy'in idaresindeki isyan takip eder.² Bu arada Şeyh Şamil'in Kuzey Kafkasya'da Ruslara karşı mücadelesi de sürmektedir. Ancak, 1859'da Şamil'in teslim olması Kafkasya'daki direniş hareketlerini de kırmıştır. 1835–1837, 1845–1846, 1853–1873 isyanlarının akabinde 1873'te Karaçaylıların bir kısmı cebren Türkiye'ye göç ettirilmiştir.³ 1905 ihtilalinden yararlanarak Rusların gaspettiği toprakları geri almak için çıkartılan isyan da başarılı olamamıştır.

1917 Ekim Bolşevik Devrimi sonrası Karaçay-Malkar Türkleri Mirzakul Kırımşamhal yönetiminde oluşturdukları birliklerle Bolşeviklere karşı çarpışarak bölgeyi Bolşeviklerden temizler ve **11 Mayıs 1918'de** Çeçen, Adige ve Dağıstanlı dağlılarla bir arada "**Kuzey Kafkasya Birleşik Devleti**"ni kurarlar. Kısa sürede bütün Kafkasya ay yıldızlı yeşil bayrak altında birleştirilir.⁴ Ancak, bu birlik 1921 başına kadar sürebilmiştir. 12 Ocak 1922'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin kararıyla "*Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi*" ile "*Kabartı-Balkar Muhtar Bölgesi*" kurulmuş, Karaçay ve Malkar boyları siyasi sınır, idari birim açısından birbirlerinden ayrılmışlardır.

1923 yılından itibaren üretimi artırmak için uygulamaya konulan "*yeni ekonomik politika*" (NEP) döneminde Karaçay Türkleri kısmen daha rahat hareket ederek diğer Kafkas halkları gibi maddi ve manevi alanda ilerleme kaydettiler. 1928'e kadar süren bu devrede dağlardaki nüfusun yarısı ovalara inerek yeni köyler kuruldu.⁵

Rus komünist sürüsünün kalabalığına nazaran Karaçay, Baksan ve Çegem'de yerleşik Türklerden müteşekkil bir avuç denebilecek kahraman, yaşamak için değil şeref ve namuslarıyla ölmek için silaha sarılarak baş kaldırmış bulunuyorlardı. Bu baş kaldırmayı amansızca bastırmak için komünistlerin muhakkak surette bindirilmiş zırlı birlikler sevk edeceklerini de çok iyi biliyorlardı.

1930 İsyanı

Lenin zamanında başlatılan yeni ekonomik politika Stalin'in 1928'de iktidara geçmesiyle birlikte rafa kaldırılmıştı. Stalin'in baskı ve terör kampanyasına bir de kolhoz sistemi adıyla elindeki üretim araçları ve toprağın devletleştirilmesi eklenmişti. Kollektivizmeye karşı oluşan halk nefreti, kendini ayaklanmalarla ortaya koymuştur. 1930 yılı başlarında Adige, Abaza ve Malkar boylarına mensup binlerce kişi dağlara çıkarak Ruslarla mücadeleyi başlatmıştı. Daha sonra Osetinler ve Çeçenler de Kuzey Kafkasya'daki bu ayaklanmaya katıldı. Bu sırada Dağıstan ve Azerbaycan gibi müslüman bölgelerde Ukrayna, Don bölgesi gibi yerlerdeki Hristiyan halk arasında da ayaklanmalar ortaya çıkmıştı.⁶

Diğer sebeplerle birlikte, kolhoz sisteminin sebep olduğu bu ayaklanma Karaçay bölgesinde 18 Mart 1930'da Karaçay Gizli Direniş Komitesi başkanı Abdülkerim Hasan'ın mücadeleyi ilan etmesiyle başlar.⁷ 1930 isyanını Karaçay-Malkar Türkü Yusuf Baksan Efendioğlu'nun günlüğünden alıntılar yaparak vermek istiyoruz.⁸

"Kuzey Kafkasya'da Malkar Türklerinden 1000 hanelik Baksan köyünde başlayan bu isyana kısa zamanda Karaçay ve Çegem boyları da katıldılar. Böylece Baksan İsyanı bütün Kafkas'ya yayılma istidadını gösterdiğinden, komünistlerde hemen panik yaratmıştı.

Rus komünist sürüsünün kalabalığına nazaran Karaçay, Baksan ve Çegem'de yerleşik Türklerden müteşekkil bir avuç denebilecek kahraman, yaşamak için değil şeref ve namuslarıyla ölmek için silaha sarılarak baş kaldırmış bulunuyorlardı. Bu baş kaldırmayı amansızca bastırmak için komünistlerin muhakkak surette bindirilmiş zırlı birlikler sevk edeceklerini de çok iyi biliyorlardı.

Gerek Karaçay gerek Baksan ve Çegem Türkleri eski tarihlerde bilinmeyen bir sebeple her biri ayrı ayrı birer dar boğazdan geçerek Kafkasya dağlarının eteklerine yerleşerek yaşamakta idiler. Bu üç Türk yurdunu zırlı birliklerle istila edebilmek için boğazlardan

geçmekten başka bir yol da mevcut değildi. Cenab-ı Hak bu boğazları sanki bir avuç Türk kahramanı için birer müstahkem mevki olarak yaratmıştı.

Allah'ın bahsettiği bu imkandan faydalanmasını Kafkasya'nın Türk kahramanları her zaman bilmişlerdir. İlk iş olarak dar boğazlardan iki taraftaki kayalıkların münasip yerlerine mevcut olan dinamit ve diğer patlayıcı maddelerle bunları infilak ettirecek olan elamanları yerleştirdiler. Diğer taraftan boğazlardaki çalı çırpı ve orman içerisine de silahşörlerin bir kısmını mevziledirdiler. Bu boğazların ortasından oldukça coşkulu olarak Kuban, Baksan ve Çegem ırmakları akmaktadır.

Bu şekilde hazırlanan pusuyu gizlemek için boğazlara giriş noktasından mukavemete başlamak ve komünist zırhlı birliklerin ateşi karşısında ricat etmek zorunda kalıyorlarmış gibi görünerek, zırhlı birliklerin tamamını boğazların içine çekmek planı hazırlanmıştı.

Bu plan Cenab-ı Hakk'ın yardımı ile öyle bir muvaffakiyetle tatbik edilmişti ki, kendisinden her bakımdan çok kuvvetli olan bir düşmanı bu derece perişan eden bir avuç kahramanı şimdiye kadar tarih kaydetmemiştir. Bindirilmiş komünist birlikler güya ayaklanmış olan Türklerin birbirlerine yardıma koşmalarını önlemek için her üç boğaza da aynı gün ayrı ayrı birlikler sevk etmişlerdi. Eovelce kararlaştırılan plana göre, biraz mukavemet ettikten sonra Türk birlikleri yavaş yavaş ricat edeceklerdi. Komünist zırhlı birlikleri sevinç içerisinde önlerinde ricat edenleri kovalayarak boğazların içerisine girdiler. Pusuda bekleyenlere gözcüler tarafından işaret verilir verilmez patlayan dinamitlerin gürültüleriyle beraber yerlerinden yuvarlanan yüzlerce ton ağırlığındaki kaya parçalarının da gürültüleri karışarak irili ufaklı binlerce kaya parçası komünist askerlerin üzerine yağdı. Önden ve geriden büyük kayalar yuvarlamak suretiyle yolları kesilmiş manevra yapmak imkânı olmayan dar bir yolda tıkanmış kalmışlardı. Bir anda bu dar boğazlar toz toprak içerisinde göz gözü görmez cehenneme dönmüştü. Kendilerini ırmaklara atarak karşı tarafa geçmek isteyen komünist askerler ise karşı tarafta çalı çırpı ve orman içerisinde bekleyen Türk kuvvetleri tarafından bertaraf edilmekteydiler. Neticede Türk topraklarını işgal etmeye yönelik komünist saldırı bir tek komünist asker kalmadan imha edilmişti.

Bu acı ve ağır hezimet öğrenir öğrenmez komünistler merkezden büyük piyade kuvvetleri celbederek yeniden taarruza geçtiler. Bu sefer, boğazlara girmekten imtina ederek tali patika yollardan ve uzun mesafeyi göze alarak ve bu defa çok ağır kayıplarla Kuzey Kafkasya'da başlayan Karaçay-Malkar Türklüğünün ayaklanması çok kanlı şekilde bastırılmış oldu."⁹

Bu ayaklanma neticesinde isyancılık suçuyla idam edilenlerin sayısı 3.000'i bulmuştu. Karaçay'daki bütün camiler resmen kapatıldı. Bunlar ahır ve ambar hâline getirildi. Bunun üzerine Karaçaylı silahlı çeteler Sovyet birliklerine ve yöneticilerine karşı suikastlar düzenlediler. 1934 yılında Karaçay'da ayaklanma hareketleri tekrar başladı. Bunun sonucunda 3.000 Karaçay ailesi Sibiryaya sürüldü.

1936-1938 yılları arasında Ruslar tarafından kurşuna dizilen Karaçaylılar 7.000 kişidir. Bu dönemde Karaçay Türkçesiyle yayınlanmış kitaplar, tarihi ve edebi eserler ile her türlü kültür malzemesi meydanlarda yakıldı.

1936 yılının sonunda, yeni Sovyet anayasasının ilan edildiği günlerde Ruslar, Karaçay'da genel tutuklamaları başlattılar. Bu sırada halkın aydın tabakasını oluşturan yazarlar, bilim adamları ve eski komünistler idam edildiler. 1936-1938 yılları arasında Ruslar tarafından kurşuna dizilen Karaçaylılar 7.000 kişidir. Bu dönemde Karaçay Türkçesiyle yayınlanmış kitaplar, tarihi ve edebi eserler ile her türlü kültür malzemesi meydanlarda yakıldı.¹⁰

1944 Sürgünü

1941 yılında Karaçay'daki ayaklanmalar bütün halka yayıldı. Karaçaylılarla Sovyet askeri birlikleri arasındaki silahlı mücadele genel bir savaş görünümünü kazandı. Komünistler, Karaçay isyanını bastırmak için olağanüstü tedbirler aldılar. II.

Dünya Savaşı'nın üçüncü ayından itibaren 17 ile 55 yaşları arasındaki bütün Karaçay erkeklerini askere çağırdılar. 16 ile 45 yaşları arasındaki kadın ve kızlar da Karaçay sınırlarından 200 km. uzaklıkta Alman tanklarına karşı hendekler kazmak zorunda bırakıldılar. 1941 yılının Eylül ayında Karaçay'a yapılan baskı arttırıldı. Sovyet başkomutanlığının gizli bir emriyle Sovyet ordusundaki Karaçaylılar "*itimada layık olmayan düşman unsurlar*" telakki edilerek asıl ordudan ayrıldılar.

1942 yılı Ağustos'unda Alman orduları Rostov'dan Kafkasya yönünde hızla ilerlemeye başladılar. Kızılordu hiç bir direnme göstermeden geri çekiliyordu. Sovyetlerin NKVD askeri birlikleri Almanları bir çete savaşına çekebilmek amacıyla Kafkas dağlarının sarp kısımlarına doğru geri çekildiler. Burada onları Karaçay-Malkar silahlı çeteleri karşıladı ve aralarında çarpışmalar başladı. Sovyet birliklerini yok eden Karaçay-Malkarlılar henüz Almanlar Kafkas dağlarına ulaşmadan bütün dağ geçitlerini ve boğazlarını ele geçirmişlerdi.

Karaçay-Malkar halkının yaşamakta olduğu Elbruz dağı eteklerindeki Kuban, Baksan, Çegem vadilerine gelen Alman birlikleri burada halka dini ve siyasi özgürlük verdiler. Camilerin açılması, kolhozların ilga edilmesi gibi davranışlar yüzünden Karaçay-Malkarlılar Alman ordusuna karşı bir sempati duydular. Karaçay bölgesi 1942 Ağustos'undan 1943 Ocak ayına kadar Almanların yönetiminde kaldı. Alman ordularının Kafkasya'dan geri çekilmeleri üzerine Sovyet birlikleri tekrar Karaçay'ı işgal ettiler. Karaçay halkına özel kin duyan ve bu duygularını "*anti-komünist Karaçay*

hiç bir zaman benden yardım göremez" biçiminde ifade eden Stalin, Sovyet rejimi kurulduğu günden beri bu rejime karşı ayaklanan Karaçay halkını cezalandırmak için onları toptan yok etmeye karar verdi. 12 Ekim 1943'te Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyumu, Karaçaylıların top yekun Kafkasya'dan sürülmelerini kararlaştırdı. Ancak, bu kararı uygularken Sovyet vatandaşlarının tepkisini çekmemek için bir takım asılsız suçlar yüklendi. Bu sözde suçlar şunlardı;

1. Alman ordularıyla işbirliği yapmak.

2. Karaçay'ın Töben Teberdi köyündeki çocuk yuvasında bulunan 150 Rus çocuğunu öldürmek.

3. 1943 yılında Kafkasya'da 600 Rus askerini öldürüp, Almanlara teslim etmek. Bu gibi suçlamalarla Karaçaylılar Sovyet hükümeti tarafından "*vatan haini*", "*haydut*", "*düşman işbirlikçisi*" olarak ilan edildiler.¹¹

Suçlanan Karaçaylıların büyük çoğunluğu itham edildikleri suçları kabul etmediler. Bu durum NKVD soruşturmacılarını çok kızdırmıştı. Suçlarını kabul etmeyenler Stalin'in sonradan İçişleri Halk Komiseri olan sadist *Ezhov* tarafından planlanan zarif (!) işkence metotlarına bırakıldılar. Bunlardan bazıları şöyleydi;

* Mahkum tamamen tükeninceye kadar, 10-15 saat süreyle bir sandalyenin kenarında oturtulur. Sorgulayanlar belirli aralıklarla değiştirilir ve her biri mahkûmu suçlarını itiraf etmesi için ikna etmeye çalışır.

** Mahkûm bir duvara karşı 18-20 saat süreyle ayakta durmaya zorlanır. Özel olarak eğitilen köpekler mahkûmun en küçük bir hareketinde ya da oturmaya teşebbüs etmesinde saldırmak üzere hazır beklerler.

II. Dünya Savaşı'nın üçüncü ayından itibaren 17 ile 55 yaşları arasındaki bütün Karaçay erkeklerini askere çağırdılar. 16 ile 45 yaşları arasındaki kadın ve kızlar da Karaçay sınırlarından 200 km. uzaklıkta Alman tanklarına karşı hendekler kazmak zorunda bırakıldılar. 1941 yılının Eylül ayında Karaçay'a yapılan baskı arttırıldı. Sovyet başkomutanlığının gizli bir emriyle Sovyet ordusundaki Karaçaylılar "itimada layık olmayan düşman unsurlar" telakki edilerek asıl ordudan ayrıldılar.

Karaçay halkına özel kin duyan ve bu duygularını “anti-komünist Karaçay hiç bir zaman benden yardım göremez” biçiminde ifade eden Stalin, Sovyet rejimi kurulduğu günden beri bu rejime karşı ayaklanan Karaçay halkını cezalandırmak için onları toptan yok etmeye karar verdi.

*** Mahkûma eski model bir deli gömleği giydirilir.

**** Mahkûmun kol ve bacakları bükülür, tırnaklarının altına sivri maddeler batırılır, dayanılmaz acılar vermek ve mahkûmun gururunu kırmak için makatına katı maddeler sokulur ve tazyikli sıvı verilir.

***** Mahkûm çırılçıplak soyulur, elleri bağlanır ve farelerin yediği cesetlerle dolu bir zindana atılır. Fareler birazdan bu yeni kurbanı saldırırlar.

***** Mahkûma içinde oturamayacağı, ayakta duramayacağı ya da uzanamayacağı, betondan yapılmış çivili bir fıçıya konulur. Fıçı buzlu suyla doldurulur.

İşkenceden sonra mahkûm yarı ölü bir halde sürüklenerek hücrelerine götürülür. Daha sonraki günlerde tekrar sorgulamaya çağrılabilir. Eğer reddederse tekrar yeni işkencelere maruz bırakılır. Birçokları bu işkencelere daha fazla dayanamayarak intihar etmiştir. Cesetler sorgulamaya gelenlerin

görebilecekleri şekilde teşhir edilirdi.¹²

2 Kasım 1943 günü sabaha karşı bütün Karaçay köyleri Sovyet askeri birlikleri tarafından kuşatıldı. Sürgünde görev alan daha sonra batıya iltica eden bir Sovyet subayı olan G. Burlukskiy o günü şöyle anlatmaktadır:

“Ben o zaman NKVD ordusunda asteğmen idim. 1943 yılının Ekim ayında Kuzey Kafkasya cephesinin arkasını korumakla görevli alayımıza, hükümetin son derece önemli bir kararını uygulamak için Kuban’dan hareket emri verildi. Sovyet vatandaşı bir milleti topyekun yurdundan çıkarmak gibi şerefsiz bir görevin ifasına memur edildiğimiz kimsenin aklına gelmemiştir. Neler yapılmış olduğu ve neler yapılmasının gerektiği alay subaylarına ‘Karaçay Özerk Bölgesi’ arazisine girdikten sonra bildirildi. Bütün subay arkadaşlarım gibi ben de Karaçay halkının zorla sürgünü hakkındaki emri yerine getirmeye giriştik. NKVD subayları, yanlarına silahlı askerlerle evlere giriyorlar ve Sovyet hükümetinin sürgün emrini okuduktan sonra halkı toplama merkezlerine gönderiyorlardı. Karaçaylılar burada adi yük vagonlarına dolduruluyordu.”

8 Şubat 1944 günü Malkarlılar da aynı suçlama ve gerekçelerle sürgüne gönderildiler. Karaçay-Malkar Türkleri Sovyet tarihinde topyekun soykırım ve sürgün hareketine maruz bırakılan ilk halktırlar. Karaçay-Malkar halkı sürgüne

gönderildikten sonra toprakları Gürcüler ve Kabartaylar arasında paylaştırıldı.¹³ 1944 sürgünü ile Karaçay-Malkar Türklerine uygulanan tam bir soykırımdır. Karaçay-Malkar Türklerinin siyasi tarihlerinde 1944 yılı hususi bir önem arz etmektedir.

1957 Affı ve Sonrası

Kruşçev'in iktidara gelmesinden sonra Stalin ve devrini gözden düşürmek için yapılan çalışmalar neticesinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresinde "*kadınlar, ihtiyarlar, komünistler, komsomollar ve çocuklar da dâhil bütün halkı ihanetle suçlamanın mümkün olamayacağı*" gerekçesiyle 1944 sürgününe muhatap olan halklara af çıkartılmıştır.

Stalin 1953 yılında öldükten sonra aynı kongrede alınan kararlar Stalin'in icraatleri lanetlenmiş, ismini taşıyan şehirlerin isimleri değiştirilmiş, resim ve heykelleri yok edilmiştir.

Sovyetler Birliği Yüksek Prezedyumu'nun 9 Ocak 1957 tarihli kararnamesiyle 14 yıl Kafkasya'dan uzakta yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri ile Çeçen-İnguş ve Kalmukların milli muhtariyetlerinin iadesi öngörüldü.

Bu aftan yararlanarak Karaçay-Malkar Türklerinin bir kısmı yurtlarına döndü. Dönenlerin sayısı 25–30 bin civarında¹⁴ tahmin edilmektedir.

1991 yılında Karaçay bölgesine yaptığım gezide Kart Curt denilen yerleşim yerinde Türkiye'den geldiğimi öğrenen Karaçaylılar etrafımı sarmıştı, bunlar arasından yaşlı bir kadın bunca yıl sonra bir Türkiye Türkü'nün yüzünü gördüğü için dua ediyordu. Yaptığımız sohbet bu yaşlı nine ile Kart Curt'ta yerleşen Karaçaylıların Özbekistan'dan geldiklerini öğrendim. Kart Curt'a yani Karaçay bölgesine dönenlerin haricinde, zamanla geriye göçün devam ettiğini göstermektedir. Ancak, geriye dönenler kendi yurtlarında evsiz, ocaksız kalmışlardı. Evleri, bahçeleri, işleri oralarda yerleştirilen Ruslara verilmişti.

İşkenceden sonra mahkûm yarı ölü bir halde sürüklenerek hücrelerine götürülür. Daha sonraki günlerde tekrar sorgulamaya çağrılabilir. Eğer reddederse tekrar yeni işkencelere maruz bırakılır. Birçokları bu işkencelere daha fazla dayanamayarak intihar etmiştir. Cesetler sorgulamaya gelenlerin görebilecekleri şekilde teşhir edilirdi.

1957 affı Karaçay-Malkar Türklerinin yaralarını bir nebze de olsa sarmış, bir kısım Karaçay-Malkar Türkünün vatanlarına dönmelerini sağlamıştı; fakat bu af politik bir manevradan öteye gidememişti.

Bu çilekeş Türk boyunun evladı olan Yusuf Baksan Efendioğlu, ikinci dünya harbinin cellâtlarının uyguladığı katliamlara, sürgünlere, işkenceler muhatap olup birebir yaşamıştır. Böyle bir insanın iç dünyası olan rüyaları dâhil kaleme aldığı günlüklerden haleti ruhiyesini anlattığını düşündüğümüz notlardan örnekleri okuyucuya sunmak istiyoruz. Yusuf Baksan'ın günlüklerinden hareketle onun şahsiyetini, onun şahsiyetinden Bir Kafkas Sürgünü'nün ıstıraplarını, hayallerini, sevinçlerini ve yıkılışlarını da görmemiz mümkündür.

1 Ocak 1949 tarihli not *"1949 1. günü olan bugün maalesef benim için sıkıntılı gün olarak başladı. Birinci sebebi aileme bütün arzularına rağmen sene başı hediyesi alamadım"* derken;

17 Mart Perşembe 1949 tarihli not *"Bugün cebimde 60 kuruş para vardı. Eve bir ekmek almam lazımdı. Muhtaç bir arkadaşına para toplanıyordu, benden de istediler ve 50 kuruş verdim. Bu yüzden de eve ekmek götüremedim. Verdiğime pişman olmadım, çünkü aç da kalmadık."* diye âlicenaplık dersi verir.

4 Eylül Pazar 1949 tarihli notta *"Gurbet elde kazıldı mezarım / Gurbet elde ah çeker ağlarım / Nerde kaldı benim mor sümbüllü bağlarım / Nerde kaldı benim çiçek kokan dağlarım"* mısraları ile vatan hasretini dile getirmiştir.

Ancak, 18 Ağustos Pazartesi 1958 tarihli notta Yusuf Baksan'ın yabancı görülmesi içine dert olmuştur. *"Müessese Müdürlüğü bugün benden başka evi olmayan bütün memurlarına ev verdi. Kanım tertemiz Türk kanı olmasına rağmen yabancı nazarı ile muamele görmem hayatımda en büyük üzüntüyü teşkil etmiştir. Bu işte de bir Kızıl parmağı olduğundan şüphelendim."*

Yusuf Baksan gündüz işinde çalışırken geceleri de dostlarıyla birlikte olan bir şahsiyet olarak günlüklerinde karşımıza çıkıyor. Birçok yerde geceleri dostlarıyla bir olduğunu görüyoruz mesela 22 Eylül Perşembe 1966 tarihli notta *'gece Hamid Fendoğluna gittik'* gibi neredeyse her gün akşam yaptıklarını da kayda almıştır.

Kafkas mahreçli Türklerle ilgili gelişmeler yaptıkları görüşmeler de Yusuf Baksan'ın günlüklerinde not edilmiştir.

1969 Tarihli defterin Mühim olaylar başlıklı notlarında *"1899 doğumlu Kafkasya'da doğmuş Kafkasya Türklerinden milliyetçi ve Türkçü kıymetli yazarlarımızdan Kadircan Kafli'yi 22 Ocak 1969 tarihinde kaybettik."*

23 Haziran Perşembe 1966 tarihli not “ Bugün İdil Ural Kazan Türklerinden Ali Aşık Beyle, Müminoğlu Kemal Beyle tanıştım.”

24. 10. Cuma 1969 tarihli not “Kafkasya’dan gelip Ürdün’e akrabalarını ziyarete giden üç Çeçenli ile görüştüm ve Ürdün’e yolculadık.”

Yusuf Baksan’ın günlüklerinde hemşerilerini ve soydaşlarını Türkiye’ye getirtme gayretlerini de görebiliriz. 29 Nisan Perşembe 1948 tarihli not “Bugün İtalya’dan Mahamed ve Bünyamininden mektup aldım. Hâlbuki gelmelerini bekliyordum. Çok üzüldüm.”

10 Temmuz Cumartesi 1948 tarihli not “Bugün gece İtalya’dan kamplardan Malatya’ya Yusuf’un Şagmanla, Cabbuların Şakman geldiler.”

12 Temmuz Pazartesi 1948 tarihli not “Bugün Mahamed ve Bünyamin Malatya’da hükümetten işe bedeli olarak her birine 4 lira yevmiye, 25 gün için de 200 lira para aldılar.”

24 Kasım Çarşamba 1948 tarihli not “Bugün mahkemede Bünyamin, Gammaşa ve Şakman’ı hükümet Türk tabiatına geçirerek nüfus kağıdı verdiler.”

Yusuf Baksan’ın günlüklerinden Malatya’da yaşadığı yerdeki sosyal faaliyetleri takip ettiğini de görürüz.

31 Mart Çarşamba 1965 tarihli not “Bu gece Avni Gebeş’in yazıhanesinde toplandık ve İlhan Darendelioğlu’nun Malatya’da vereceği konferans hakkında konuştuk.”

4 Nisan Pazar 1965 tarihli not “Bugün Malatya’da Sayın İlhan Egemen Darendelioğlu Türk Basınında Komünist Cereyanlar diye konferans verdi. Salon hunca hunç dolu idi.”

Yusuf Baksan Efendioğlu’nun günlüklerinde daha çok rüyalar vardır. Bu rüyalarda neredeyse daima doğduğu, büyüdüğü topraklardadır. Bunların bir kısmını örnek olması için aşağıda veriyoruz:

12 Haziran Pazar 1949 tarihli not “Bu gece Kadir gecesi rüyamda gene memlekette bulundum. Hamit, Alman askerlerinin koşda kalay bulduklarını anlattı.”

22 Aralık Pazartesi 1958 “Bu gece rüyamda rahmetli babamı, annemi ve Zekeriya’yı gördüm. Zekeriya bir Rus subayı tarafından yaralanmıştı. Bize götürdüm Ramazandı. Diğer ihtiyarlar da cami koridorunda halsiz uzanmış yatıyorlardı.”

17 Aralık Cuma 1965 tarihli not “Bu gece rüyamda memlekette Cüvergende bulundum. İsmail Mengi ile orada konuştum.”

6 Nisan Salı 1965 tarihli not “Bu gece rüyamda hep genç komünistler mevzuları ile uğraştım.”

2 Aralık Pazartesi
1958 “Bu gece
rüyamda rahmetli
babamı, annemi
ve Zekeriya’yı
gördüm. Zekeriya
bir Rus subayı
tarafından
yaralanmıştı.
Bize götürdüm
Ramazandı.
Diğer ihtiyarlar da
cami koridorunda
halsiz uzanmış
yatıyorlardı.”

16 Nisan Cuma 1965 tarihli not “Bu gece rüyamda Baksan’da bulundum. Baksan suyu kudurmuş çok bulanık akıyordu.”

22 Nisan Perşembe 1965 tarihli not “Bu gece rüyamda rahmetli babamı Bahsan’da, Abdülkadir Hoca ile birlikte bir köy işini görüştüm. Babamın üzerinde beyaz Kafkas elbisesi vardı ve bana güler yüzle konuşuyordu.”

22 Ağustos Pazar 1965 tarihli not “Gece rüyamda Bahsan’da ailem rahmetli Culduz’u gördüm. Bana bir tabanca hediye etmek istiyordu.”

25 Kasım Perşembe 1965 tarihli not “Bu gece rüyamda memlekette Bahsan’da dağdan kaya parçaları yuvarlanmakta idi. Benim üzerime gelen kaya parçalarından kaçarak kurtuldum.”

12 Şubat Cumartesi 1966 tarihli not “Rüyamda memlekette bulundum, rahmetli amcam Hamit’i gördüm.”

29 Nisan Cuma 1966 tarihli not “Bu gece rüyamda Baksan’da Ahmatları ve Kezdüllerin güya yeni yapılmış modern evlerini gördüm. Ahmatlara atla gittim, üzerime çepken giymiştim.”

15 Haziran Pazartesi 1966 tarihli not “Gece rüyamda Bahsan’da rahmetli dayım Zekeriya’yı bayramını tebrike gittim. Yatağında yatıyordu. Orada ağladı.”

22 Haziran Cuma 1966 tarihli not “Rüyamda Kudaykatta rahmetli babamı bizim milli kıyafetlerimizle gördüm. Ruhum sıkıntılı.”

16 Eylül Cuma 1966 tarihli not “Gece rüyamda Baksan’da atla bir yerden geldim. Köye girerken rahmetli babamla amcam Hamid’i gördüm. Attan inerek bunları karşıladım.”

13 Ekim Perşembe 1966 tarihli not “rüyamda Özbiyanı bahçesindeki meyve bahçelerini gördüm. Çeşitli meyve ağaçları vardı düz bir sahada ve kavak ağaçları da bazıları sararmış olarak gördüm.”

1.8.1969 tarihli not “gece rüyamda memlekette rahmetli babamı ve Kuranı Kerim hocam rahmetli eniştemi gördüm.. Hocamı kucaklayıp öptüm.”

Anavatanı ile tek bağlantısı rüyası olan bir insan Yusuf Baksan Efendioğlu ruhu şad olsun.

- 1 TAVKUL, Ufuk, (1990), Kuzey Kafkasya Tarihinden Bir Yaprak, 1828 Hasavka Savaşı, *Türk Yurtları*, S. 1, s. 32
- 2 ASLANBEK, Mahmut, *age.*, s. 32
- 3 ÇAĞATAY, Saadet, *age.*, s. 178
- 4 BİCE, Hayati, *age.*, s. 85
- 5 BİCE, Hayati, *age.*, s. 85
- 6 BİCE, Hayati, *age.*, s. 89
- 7 BATURAY, Ahmet, Karaçay'da Soykırım ve Sürgünün 49. Yıldönümü, Karaçay Türklerinin Kara Günü, *Yeni Düşünce Gazetesi*, 6 Kasım 1992, S. 575, s. 7
- 8 Yusuf Baksan Efendioğlu'nun günlükleri şahsi arşivimizde mevcuttur.
- 9 Şahsi arşivimizde bulunan günlüklerden alınmıştır.
- 10 BATURAY, Ahmet,, *age.*, 7. s.
- 11 BATURAY, Ahmet, *age.*, s. 7
- 12 TAVKUL, Ufuk, Sovyetlerin Karaçay Halkını İmhası, *Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi*, S. 79-80-81-82 Temmuz-Aralık, s. 47
- 13 BATURAY, Ahmet, *age.*, s. 7
- 14 KUTLU, Tarık Cemal (1973), Göç, Katliam ve Sürgün, *Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi*, C. 4, S. 20, İstanbul.

Kaynaklar

- ASLANBEK, M., (1952), **Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası**, Ankara: Çankaya Matbaası,
- , Kuzey Kafkasya'da Karaçaylıların İmhası, Münih: **Kafkasya Mecmuası**, 1952.
- , The extermination by the Soviets of the Karachay People, **Caucasian Review** II.C, 7.S, 1951, s.9-15
- , İtibarı İaede Edilmiş Kuzey Kafkasya Halklarının Durumu, *Dergi V.C*, 16.S, 1959, s.16-29
- , Kuzey Kafkas Halkının Bugünkü Durumu, **Yeni Kafkas**, III.C, 17.S, Eylül-Ekim, 1959, s. 8-10
- BATURAY, Ahmet, Karaçay'da Soykırım ve Sürgünün 49. Yıldönümü, Karaçay Türklerinin Kara Günü, *Yeni Düşünce Gazetesi*, 6 Kasım 1992, S. 575, s. 7
- BİCE, H., (1991), **Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

DOĞAN, İ. M. Aday Paşa'dan İnönü'ye Mektup, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, 51.S, Mart, 1991

-----, Mülteci Kamplarından Karaçay-Malkar Türkçesi Mektuplar, Türkiye Türkçesi ile 5 Mektup, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, 53. S, Mayıs, 1991

-----,**Mülteci Kamplarından Karaçay-Malkar Türkçesi Mektupları**, Karaçay Kültür Derneği, Konya, 1992

DOĞAN, İ., (2014), Türkiye Karaçaylarının Dilleri, Ordu

ÇAĞATAY, S. Karaçayca (1951), Birkaç Metin, **A.Ü. DTCF Dergisi IX.C**, 3.S, Eylül, Ankara, 277-299.s.

-----,Karaçay Halk Edebiyatında Avcı Bineger, **Fuat Köprülü Armağanı**, Ankara: A.Ü.DTCF Yayınları, 1953

-----,**Türk Lehçeleri**, A.Ü.DTCF Yayınları, Ankara, 1970

-----,**Türk Lehçeleri Örnekleri II.Yaşayan Ağız ve Lehçeler**, A.Ü. DTCF Yayınları, 1972,114-126.s

KUTLU, Tarık GÖÇ, Cemal (1973), Katliam ve Sürgün, Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi, C. 4, S. 20, İstanbul.

TAVKUL, Ufuk (1990), Kuzey Kafkasya Tarihinden Bir Yaprak, 1828 Hasavka Savaşı, Türk Yurtları, S. 1, s. 32

TAVKUL, Ufuk, Sovyetlerin Karaçay Halkını İmhası, Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi, S. 79-80-81-82 Temmuz-Aralık, s. 47.